

Tadeusz Pawluk

Wychowanie duszpasterskie w seminariach duchownych w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 28/1-2, 61-72

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. TADEUSZ PAWLUK

**WYCHOWANIE DUSZPASTERSKIE W SEMINARIACH
DUCHOWNYCH W ŚWIETLE NOWEGO KODEKSU
PRAWA KANONICZNEGO**

Treść: Wstęp. — I. Pojęcie ogólne wychowania seminaryjnego. — II. Wychowanie duszpasterskie w znaczeniu szerszym. — III. Wychowanie ściśle duszpasterskie. — Zakończenie.

Wstęp

Troska Kościoła o formację duszpasterską kandydatów do kapłaństwa sięga czasów najdawniejszych. Z pojęciem Kościoła i jego kapłanów zawsze kojarzono nie tylko misję zbawczą i życie święte, lecz także wyrobienie intelektualne, uczoność, gorliwość o sprawy Boże, umiejętność nawiązywania dialogu z otaczającym światem. A świat ten był wymagający, wykształcony w naukach wrogich chrześcijaństwu, niejednokrotnie dziki, barbarzyński. Można powiedzieć, że idea szkół średniowiecznych, zakładanych przez Kościół, zrodziła się głównie z troski o właściwe przygotowanie kandydatów do kapłaństwa, w myśl założenia, iż formacja duchownego, występującego w charakterze nauczyciela ludu Bożego, nie może być przeciętna w skali środowiska, w którym on pracuje. A gdy dostęp do szkół stał się powszechniejszy, troska ta kazała Kościołowi zakładać seminaria duchowne, w których kandydaci do kapłaństwa odbieraliby wyższe wykształcenie specjalistyczne. Historia wychowania seminaryjnego wymienia ogromną liczbę dokumentów Stolicy Apostolskiej, w których został ukazany i przekazany do realizacji w seminariach duchownych wzór duszpasterza.

W rozważaniach niniejszych skoncentrujemy uwagę na wychowaniu alumnów do pracy duszpasterskiej w świetle Kodeksu Jana Pawła II. Kodeks ten problem wychowania duszpasterskiego rozwiązuje zgodnie z myślą Soboru Watykańskiego II. Zawiera jednak pewne rozwiązania nowe, które wymagają nie tylko wyjaśnienia, lecz także skonfrontowania z rzeczywistością i wprowadzenia w życie.

I. Pojęcie ogólne wychowania seminaryjnego

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego stanowiąc o wychowaniu alumnów w seminariach duchownych używa pojęć zarówno ścisłych z punktu widzenia pedagogicznego, jak i opisowych. Kodeks ten

nie jest podręcznikiem pedagogiki, dlatego prawodawca kościelny nie był obowiązany używać terminologii stosowanej w naukach pedagogicznych. Stąd w przepisach kanonów o wychowaniu seminaryjnym, obok takich pojęć jak *formatio* czy *institutio*, spotykamy wyrażenia ogólniejsze jak: *disciplina*, *studia*, *doctrina tradenda*, *lectiones*, *scientia*, *educatio*, *cognitio*, *efformare*, *edocere*, *erudire*, *instruere* itp. Wszystkie pojęcia użyte w Kodeksie na określenie wychowania seminaryjnego są spójne, wszystkie bowiem wyrażają troskę Kościoła o jak najpełniejsze wychowanie przyszłych kapłanów.

Zauważmy, że termin *formatio* został użyty wyraźnie na określenie formacji duchowej (kan. 244, 245 § 1) oraz ogólnej formacji, jaką alumni mają wynieść z seminarium duchownego (kan. 251, 255, 259 § 2), natomiast na określenie formacji naukowej i duszpasterskiej alumnów użyto w Kodeksie wyrażenia *institutio* (kan. 244, 248, 255). Zarówno *formatio*, jak i *institutio*, oznaczają w istocie to samo: nie tylko przekazanie potrzebnej wiedzy w sposób zorganizowany, lecz także wychowanie, czyli wywołanie w osobowości odbierającego tę wiedzę zamierzonych zmian, przepojenie go ideą, którą ma uznać za swoją własną i nią żyć oraz działać pod jej wpływem. Wynika to z nauki Soboru Watykańskiego II, która jest źródłem przepisów kodeksowych¹, oraz samych przepisów kodeksowych². Można więc przyjąć, że w Kodeksie niejako umownie postanowiono używać terminu *formatio* na określenie tego wszystkiego, co alumn powinien zdobyć, przyswoić i wynieść z seminarium oraz na określenie formacji humanistycznej i duchowej, które leżą u podstaw każdego wychowania, natomiast

¹ Dekret *Optatam totius* o formacji kapłańskiej, n. 16: „Nauki teologiczne niech tak będą podawane w świetle wiary, pod kierownictwem Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, aby alumni naukę katolicką czerпали dokładnie z boskiego Objawienia, głęboko w nią wnikali i czynili pokarmem własnego życia duchowego, a w posłudze kapłańskiej byli zdolni głosić ją, wyjaśniać i bronić; tamże, n. 17: „Formacja intelektualna winna dążyć nie do samego przekazywania wiadomości, lecz do prawdziwego i wewnętrznego wyrobienia alumnów”. — Cytowane fragmenty pochodzą z publikacji: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst łac.-pol., Poznań 1968.

² Kan. 248: „*Institutio doctrinalis tradenda eo spectat, ut alumni, una cum cultura generali necessitatibus loci ac temporis consentanea, amplam atque solidam acquirant in disciplinis sacris doctrinam, ita ut, propria fide ibi fundata et inde nutrita, Evangelii doctrinam hominibus sui temporis apte, ratione eorum ingenio accommodata, nuntiare valeant*”; kan. 251: „*Philosophica institutio... ita tradatur, ut alumnorum formationem humanam perficiat, mentis aciem provehat, eosque ad studia theologica peragenda aptiores reddat*”; kan. 252: „*Institutio theologica, in lumine fidei, sub Magisterii ductu, ita impertiatur, ut alumni integram doctrinam catholicam, divina revelatione innixam, cognoscant, propriae vitae spiritualis reddant alimentum eamque, in ministerio exercendo, rite annuntiare ac tueri valeant*”.

terminu *institutio* — na określenie formacji specjalistycznej czyli wychowania w zakresie dyscypliny szczegółowej.

A więc wychowanie seminaryjne to coś więcej niż wyłożenie materiału przewidzianego w programie studiów seminaryjnych. Alumni powinni zdobywać wiedzę w taki sposób, aby ona stała się ich własnością, przyczyniając się skutecznie do ich formacji humanistycznej, duchowej, intelektualnej i duszpasterskiej. Tylko rzemieślnik, którego praca nie musi mieć znamion ideowej pracy twórczej, mógłby poprzestać na tym, czego nauczył się podczas praktyki u majstra.

II. Wychowanie duszpasterskie w znaczeniu szerszym.

O wychowaniu duszpasterskim w znaczeniu szerszym mówimy dlatego, że całe wychowanie seminaryjne musi mieć charakter duszpasterski. Jest o tym mowa w przepisie kan. 255: *Universa alumnorum in seminario formatio pastoralis finem persequatur*. Przepis ten wywodzi się z postanowienia Soboru Watykańskiego II: *Pastoralis sollicitudo integram prorsus alumnorum institutionem informare debet*³.

A więc w wychowaniu duszpasterskim alumna w znaczeniu szerszym, czyli w pośredniej formacji duszpasterskiej, uczestniczą wszyscy, których pieczy seminarium zostało powierzona: zarówno przełożeni i wychowawcy, jak i profesorowie. Nie znaczy to jednak, że każdy z profesorów, który cokolwiek wie o duszpasterstwie, powinien to przekazać alumnom. Chodzi o to, żeby podczas wykładu i innego zajęcia dydaktycznego przewidzianego w programie studiów, towarzyszyła świadomość, iż odbiorcą przekazywanej wiedzy jest przyszły duszpasterz. Świadomość ta zmobilizuje wykładowcę do wypunktowania w swoim materiale tych elementów, które składają się na program formacji duszpasterskiej, bądź do wskazania na sposób wykorzystania tego materiału w pracy duszpasterskiej.

Pośrednie oddziaływanie duszpasterskie może mieć różne natężenie i skuteczność. Zależy to od wykładanego przedmiotu, sposobu wykładania i od osobowości wykładającego.

Nie ulega wątpliwości, że na pośrednią formację duszpasterską alumna ma kolosalny wpływ np. teologia moralna i prawo kanoniczne; teologia moralna ponieważ — duszpasterz byłby bezradny jako kierownik sumień ludzkich bez znajomości zasad życia moralnego, prawo kanoniczne — ponieważ normy tego prawa określają obowiązki i uprawnienia duszpasterzy. Jest nie do po-

³ Dekret *Optatum totius*, n. 19.

myślenia, aby moralista czy kanonista nie wskazał na praktyczne zastosowanie tych norm, które mają aspekt duszpasterski.

Formację duszpasterską można pośrednio realizować nie tylko w związku z zajęciami dydaktycznymi. Alumn powinien uczyć się duszpasterzowania poprzez sam pobyt w seminarium: zachowując mądre przepisy regulaminu, przejawiając aktywny udział w życiu seminaryjnym, wypełniając w sposób odpowiedzialny zleczone obowiązki; nawet równe ustawienie świec w kaplicy seminaryjnej, umiejętność złożenia alby, nawyk do utrzymywania wokół siebie należytego porządku — wszystko to przyczynia się do podniesienia formacji duszpasterskiej przyszłego kapłana.

III. Wychowanie ściśle duszpasterskie

1. Formacja duszpasterska realizowana w seminarium

a. Ogólny program formacji duszpasterskiej

Formacja ściśle duszpasterska (*institutio stricte pastoralis*), o której jest mowa w przepisie kan. 255, to wyrażenie Soboru Watykańskiego II⁴. Przez tę formację należy rozumieć wychowanie alumnów do posługiwania duszpasterskiego poprzez te wszystkie dyscypliny naukowe i zajęcia dydaktyczne, których bezpośrednim i zasadniczym celem jest przygotowanie do tejże posługi. W wyniku formacji ściśle duszpasterskiej przyszły kapłan i pasterz ma poznać zasady i nabyć umiejętności spełniania posługi nauczania, uświęcania i kierowania ludem Bożym, przy uwzględnieniu potrzeb miejsca i czasu (kan. 255).

Program formacji duszpasterskiej alumna, nakreślony w przepisie kan. 255, to program ramowy, jednakże o doniosłym znaczeniu doktrynalnym. U podstaw tego programu ma być świadomość — zarówno u przełożonych, wychowawców i profesorów, jak i u samych alumnów — że przyszły kapłan ma być nauczycielem ludu Bożego, ma podjąć misję uświęcania tego ludu, ma zająć kierownicze stanowisko w tej części diecezji, którą mu powierzy biskup. A więc przyszły kapłan musi zdobyć świadomość, że będzie nie właścicielem parafii, nie beneficjatem *cum iure celebrandi*, nie „pocziwym księżulkiem”, nawet nie asystentem czy adiunktem biskupa, lecz prawdziwym pasterzem dusz i najbliższym współpracownikiem biskupa na zasadzie uczestniczenia z tymże biskupem w jednym kapłaństwie Chrystusa⁵. Wszyscy duszpasterze, będąc współpracownikami biskupa, uczestniczą w pasterskiej wła-

⁴ Tamże.

⁵ Konst. dogm. *Lumen gentium* o Kościele, n. 28.

dzy biskupiej — we władzy nauczania, uświęcania i kierowania duszpasterskiego ⁶.

Formacja duszpasterska przyszłego kapłana, obok elementów stałych, ma zawierać elementy zmienne, uwarunkowane okolicznościami miejsca i czasu. Wiadomo bowiem, że inne są potrzeby duszpasterskie na terenach zorganizowanych pod względem duszpasterskim, a inne tam, gdzie Kościół dopiero zapuszcza korzenie; inne na terenie czysto katolickim, a inne tam, gdzie katolicy stanowią mniejszość. Mając wypracowane metody duszpasterzowania na dzisiaj, musimy przewidywać nowe metody pracy w razie zmiany warunków.

Prawodawca kodeksowy, nakreśliwszy w przepisie kan. 255 ogólny program formacji duszpasterskiej przyszłego kapłana, w przepisach następnych kanonów zwraca uwagę na niektóre szczególne punkty tego programu. Alumni w ramach ścisłej formacji duszpasterskiej mają być pilnie kształceni (*diligenter instruantur*):

— w tym wszystkim, co w szczególny sposób dotyczy świętej posługi, zwłaszcza w umiejętności katechizowania i głoszenia homilii, w sprawowaniu kultu Bożego, szczególnie zaś w sprawowaniu sakramentów;

— w umiejętności nawiązywania kontaktów z ludźmi, w tym również z niekatolikami i niewierzącymi;

— w umiejętności zarządzania parafią;

— w umiejętności wypełniania pozostałych obowiązków (kan. 256 § 1).

Ponadto przyszłego duszpasterza trzeba tak formować, aby:

— orientował się w potrzebach całego Kościoła, w związku z czym zabiegałby o powołania oraz interesowałby się sprawami misyjnymi, ekumenicznymi i innymi, uznanymi za palące, w tym także społecznymi (kan. 256 § 2);

— miał staranie o Kościół partykularny, na którego służbę ma się oddać poprzez inkardynację;

— przejawiał gorliwą troskę o pomyślność całego Kościoła;

— był gotów oddać się tym Kościołom partykularnym, które znalazłyby się w wielkiej i naglącej potrzebie (kan. 257 § 1);

— w razie zamiaru udania się w celach duszpasterskich do innego Kościoła partykularnego w innym kraju, był odpowiednio przygotowany, mianowicie pod względem znajomości języka danego kraju, jego ustroju, warunków społecznych, obyczajów i zwyczajów (kan. 257 § 2).

⁶ Dekret *Christus Dominus* o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele, n. 30.

b. Środki formacji duszpasterskiej

Seminarium duchowne, jak każda szkoła wyższa, dysponuje przede wszystkim zajęciami dydaktycznymi w postaci wykładów, ćwiczeń i seminariów naukowych.

Dyscyplinami wykładanymi, których bezpośrednim i zasadniczym przedmiotem jest posługa duszpasterska, są przede wszystkim: teologia duszpasterska, liturgia, homiletyka i katechetyka (zob. kan. 252, 255, 256 § 1). Szczegółowy program tych przedmiotów określa *Ratio institutionis sacerdotalis*, do której Kodeks odsyła (zob. kan. 242, 249, 250, 252 § 3). Warto zwrócić uwagę na zalecenie prawodawcy kodeksowego, aby wykładowcy uczyć różnych przedmiotów przejawiali stałą troskę o ukazywanie głębokiej jedności i harmonii całej nauki wiary; alumni bowiem powinni odczuwać, że zdobywają jedną wiedzę (kan. 254 § 1). Żadnych przedmiotów, w tym także duszpasterskich, nie można wykładać w sposób rzemieślniczy, a więc pozbawiony głębszych zasad. Mówiąc o środkach duszpasterzowania wykładowca powinien ukazywać ich ogólne podstawy teologiczne. Alumni powinni zdobyć szeroką znajomość Pisma Świętego na użytek duszpasterski (zob. kan. 252 § 2). Na wykładach należy uwzględnić rozwój danej dyscypliny wiedzy, jednakże „pomijając te zagadnienia, które są prawie bez znaczenia lub które należy przesunąć do wyższych studiów akademickich”⁷. Jest rzeczą oczywistą, że wykład powinien odpowiadać wymogom metodycznym. Wynika to pośrednio z troski prawodawcy, aby na stanowiska wykładowców biskup powoływał ludzi kompetentnych (zob. kan. 253 § 1).

Do zajęć dydaktycznych w szkole wyższej należą ćwiczenia. Mają one wysoką rangę. Z wykładu można się zwolnić, natomiast ćwiczenia trzeba koniecznie zaliczyć. Ćwiczenia z dyscyplin duszpasterskich wynikają z przepisu nakazującego zdobycie umiejętności duszpasterzowania. Dlatego alumni piszą i głoszą homilie, uczą się wykonywania czynności liturgicznych, mają pokazowe lekcje religii i sami te lekcje przeprowadzają, odwiedzają chorych w ich domach, uczestniczą w spotkaniach duszpasterskich z grupami specjalnymi, zaprawiają się w śpiewie liturgicznym, uczą się praktyki kancelaryjnej. Tu problem sprowadzałby się tylko do pytania, czy te ćwiczenia mają właściwą rangę w seminarium, czy są spójne z wykładem, czy są przeprowadzane metodycznie.

Pogłębienia formacji duszpasterskiej można spodziewać się na seminariach naukowych, i to nie tylko z dyscyplin ściśle duszpasterskich. Na seminariach alumni poznają metodę pracy naukowej, prezentują swoje prace seminaryjne, referują prace magisterskie, ale też pod kierunkiem profesora pogłębiają zagadnienia dusz-

⁷ Dekret *Optatam totius*, n. 17.

pasterskie. Można tu wyrazić życzenie, aby seminaria naukowe w seminariach duchownych nie koncentrowały się wyłącznie na technice pisania pracy magisterskiej; powinny one być okazją do rozwiązywania — na zasadzie dialogu między profesorem i alumnem — aktualnych zagadnień duszpasterskich w sposób pogłębiony. Wiadomo, że niektóre komisje na egzaminach magisterskich kwestionują dobór tematu pracy magisterskiej alumna. Konieczność organizowania seminariów naukowych dla alumnów wynika z przepisu kan. 254 § 2: *Ita alumni edoceantur, ut et ipsi habiles fiant ad quaestiones aptis investigationibus propriis et scientifica methodo examinandas; habeantur igitur exercitationes, in quibus, sub moderamine magistrorum, alumni proprio labore studia quaedam persolvere discant.*

Współczesna dydaktyka szkoły wyższej domaga się od studenta, aby nie poprzestawał na wiedzy zdobytej na wykładach, ćwiczeniach i seminariach, czy też poprzez opanowanie podręcznika przedmiotu, lecz ustawicznie podczas studiów pogłębiał swoją wiedzę dzięki pracy samodzielnej. Na ten wymóg zwrócił uwagę Sobór Watykański II⁸. Dlatego profesorowie seminaryjni muszą wyrobić u alumnów nawyk do korzystania z literatury duszpasterskiej w ścisłym i szerokim znaczeniu. Specjalne kolokwia z odpowiednio dobranej literatury duszpasterskiej mogą okazać się wielce przydatne do pogłębienia formacji duszpasterskiej alumna.

2. Pozaseminaryjna formacja duszpasterska alumna

Szczególną formą bezpośredniego przygotowania alumna do pracy duszpasterskiej jest odbycie duszpasterskiej praktyki parafialnej. Możemy odróżnić dwie formy tej praktyki: wakacyjną oraz diakańską.

a. Wakacyjna praktyka duszpasterska alumnów

Odbycie wakacyjnej praktyki duszpasterskiej przez alumna nakazuje przepis kan. 258: „Alumni, aby zdobyć praktyczną umiejętność apostolatu, pod koniec studiów (*studiorum curriculo decurrente*), zwłaszcza w czasie wakacji, powinni być wprowadzeni — zawsze pod kierunkiem doświadczonego kapłana — w praktykę duszpasterską, poprzez ćwiczenia, dostosowane do wieku alumnów i warunków miejscowych, określone według uznania ordynariusza”.

Co ten przepis oznacza? Oznacza, że rektor seminarium powinien zatroszczyć się o opracowanie szczegółowej instrukcji w spra-

⁸ Tamże.

wie wakacyjnej praktyki duszpasterskiej alumnów. Instrukcję tę biskup po zaaprobowaniu skierowuje do wszystkich proboszczów i rektorów kościołów w diecezji. Instrukcja taka jest konieczna, aby praktyka wakacyjna była owocna, a alumn skierowany do parafii nie był traktowany po terminatorSKU. Podczas praktyki wakacyjnej alumn ma nie tylko zaradzić doraźnym potrzebom parafialnym, lecz także — a raczej przede wszystkim — realizować program swojej formacji duszpasterskiej zgodnie z instrukcją biskupa.

Ćwiczenia, o których jest mowa w przepisie kan. 258, mają być zróżnicowane: dostosowane do wieku alumna i warunków miejscowych. Nie chodzi tu o wiek w ścisłym znaczeniu, lecz o zaawansowanie alumna w studiach i nabyte przez niego umiejętności. Kapłanem doświadczonym, pod którego kierunkiem alumn ma odbyć praktykę wakacyjną, z zasady jest proboszcz; ale równie dobrze może nim być inny kapłan.

Z wyrażenia kan. 258: *praesertim vero feriarum tempore* wynika, że nie wyklucza się praktyki duszpasterskiej również w ciągu roku seminaryjnego, jeśli są ku temu warunki. Zresztą w większości seminariów alumni w ciągu roku seminaryjnego w kościołach miasta biskupiego głoszą kazania, uczą dzieci, odwiedzają chorych, angażują się w czynności liturgiczne.

b. Diakońska praca duszpasterska

Diakon po ukończeniu studiów seminaryjnych, a przed przyjęciem święceń prezbiteratu, powinien przez odpowiedni czas, określony przez ordynariusza, pracować w duszpasterstwie, wykonując funkcje diakońskie (kan. 1032 § 2).

Przepis o pracy duszpasterskiej diakona po ukończeniu studiów jest nowy w swoim sformułowaniu, jednakże nawiązuje do starożytnej tradycji. Wiadomo przecież, że urząd kościelny, ustanowiony przez Boga, jest sprawowany przez tych, którzy od czasów starożytnych są nazywani biskupami, prezbiterami i diakonami⁹. Diakoni z ustanowienia Bożego należą do hierarchii Kościoła; oni też otrzymują łaskę sakramentalną i służą ludowi Bożemu w łączności z biskupem i jego kapłanami. Urząd diakona działającego w cieniu prezbiterów w ciągu wieków stracił na swym zewnętrznym znaczeniu. W końcu doszło do tego, że diakon tylko w sposób przejściowy wykonywał posługi związane z liturgią sprawowaną przez biskupa w katedrze. Sobór Watykański II odnawiając urząd diakona postanowił przywrócić mu charakter prawdziwego urzę-

⁹ Konst. dogm. *Lumen gentium*, n. 28.

du kościelnego. W związku z tym musiało się znaleźć dla diakona stałe miejsce w Kościele¹⁰.

Alumni, którzy po ukończeniu piątego roku studiów poprzez święcenia diakońskie osiągają pierwszy szczebel hierarchii, z natury rzeczy są diakonami przejściowo, ponieważ ich celem jest osiągnięcie kolejnego szczebla hierarchii, mianowicie prezbiteratu. Jest jednak wolą Kościoła, aby także przejściowy diakonat był rzeczywistym urzędem w Kościele. W tym właśnie duchu nowy Kodeks Prawa Kanonicznego nakazuje, aby diakoni po ukończeniu studiów seminaryjnych, a więc odpowiednio przygotowani, zostali skierowani przez biskupa do pracy duszpasterskiej.

Przepis nowego prawa kanonicznego jest na tyle wyraźny, że nie dopuszcza żadnych spekulacji mających na celu trwanie przy dotychczasowym zwyczaju, który nakazywał diakona bezpośrednio święcić na kapłana. Prawo wyraźnie stanowi, że diakon po ukończeniu studiów (*post expletum studiorum curriculum*), zanim zostanie dopuszczony do prezbiteratu (*antequam ad presbyteratum promoveatur*), powinien pracować w duszpasterstwie. Od biskupa lub wyższego przełożonego zakonnego będzie zależało, jak długo ta praca na urzędzie diakona będzie trwała.

Kiedy diakon kończy studia? Odpowiedzi na to pytanie udziela przepis kan. 250, który stanowi, że seminaryjne studia filozoficzno-teologiczne mają trwać przynajmniej pełne sześć lat. A więc diakon ma być skierowany do pracy duszpasterskiej nie na początku szóstego roku studiów, ani w czasie trwania tego roku, lecz po zaliczeniu tego roku.

Ze względu na nakaz prawa, aby studia seminaryjne trwały co najmniej sześć lat, zakończenie studiów diakońskich nie może mieć miejsca w połowie roku seminaryjnego. W związku z tym nasuwa się pierwszy wariant kierowania diakonów do pracy duszpasterskiej: diakon udawałby się do pracy duszpasterskiej po zwyczajnym zakończeniu roku seminaryjnego i po miesięcznym urlopie, a więc od połowy lipca lub na początku sierpnia.

Znając jednak zapotrzebowanie na kapłanów każdej diecezji w Polsce, należy przypuszczać, że niewielu biskupów zgodzi się na taką zwłokę w święceniu kapłanów. Można zatem wziąć pod uwagę drugi wariant. Polegałby on na wcześniejszym rozpoczęciu przez diakonów zajęć na roku szóstym, np. od pierwszych dni września, a nawet już pod koniec sierpnia. Wtedy skierowanie do pracy duszpasterskiej mogłoby mieć miejsce np. w okresie Wielkiego Postu lub bezpośrednio po Wielkanocy.

Kto wysyła diakona do pracy duszpasterskiej? Wysyła biskup diecezjalny, wręczając diakonowi odpowiednie skierowanie urzędowe. Każde powierzenie urzędu kościelnego powinno być doko-

¹⁰ Tamże, n. 29.

nane na piśmie (kan. 156). Odnosi się to również do diakonów, którzy są zakonnikami. Prawo bowiem wyraźnie stanowi, że zakonnik nominację na urząd kościelny w diecezji otrzymuje od biskupa diecezjalnego, po przedstawieniu kandydata przez kompetentnego przełożonego lub przynajmniej za jego zgodą (kan. 682 § 1). Ponadto prawo kodeksowe postanawia, że w sprawach, które dotyczą duszpasterstwa, publicznego wykonywania kultu Boga i innych dzieł apostołatu, zakonnicy podlegają władzy biskupów (kan. 678 § 1). Jest rzeczą zrozumiałą, że diakona, który jest zakonnikiem, biskup skieruje do pracy duszpasterskiej w kościele obsługiwany przez dany instytut, zgodnie z życzeniem przełożonego.

Wystawiając nominację diakonowi, biskup powinien stosować normy dotyczące nominacji wikariusza parafialnego. Wynika to z przepisu kan. 19, który stanowi, że w razie braku wyraźnej ustawy powszechnej lub partykularnej albo prawa zwyczajowego, sprawa, z wyjątkiem karnej, powinna być załatwiona z uwzględnieniem ustawy w sprawie podobnej.

Jaki charakter ma mieć praca duszpasterska diakona? Ma to być praca *in cura parochiali*, a więc ściśle duszpasterska, polegająca na wykonywaniu obowiązków właściwych dla urzędu diakona. O obowiązkach tych wypowiedział się Sobór Watykański II: „Zadaniem diakona, stosownie do tego, co mu wyznaczy kompetentna władza, jest uroczyste udzielanie chrztu, przechowywanie i rozdzielanie Eucharystii, asystowanie i błogosławienie w imieniu Kościoła związkom małżeńskim, udzielanie wiatyku umierającym, czytanie wiennym Pisma Świętego, nauczanie i napominanie ludu, przewodniczenie nabożeństwu i modlitwie wiernych, sprawowanie sakramentaliów, przewodniczenie obrzędowi żałobnemu i pogrzebowemu”¹¹. Zalecenie Soboru dotyczące zadań diakona zostało uwzględnione w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego (zob. np. kanony: 764, 835 § 3, 861 § 1, 910 § 1, 943, 1108 § 1, 1169 § 3).

Jak długo diakon powinien wypełniać obowiązki swojego urzędu? Decyduje o tym biskup diecezjalny, a gdyby chodziło o diakona zakonnego — wyższy przełożony zakonny (kan. 1032 § 2). Skierowanie diakona do pracy duszpasterskiej nie jest zwykłą formalnością, dlatego czas jego pracy nie może być symboliczny. Wyznaczając diakonowi czas pracy duszpasterskiej biskup lub wyższy przełożony zakonny powinien wziąć pod uwagę przede wszystkim zapotrzebowanie na kapłanów, ogólną dojrzałość diakona i jego stopień przygotowania do pracy kapłańskiej, a także jego wiek. Nowe prawo kanoniczne zezwala udzielać święceń prezbiteratu tylko tym kandydatom, którzy ukończyli dwudziesty piąty rok życia (kan. 1031 § 1); biskup diecezjalny może udzielić dyspensy

¹¹ Tamże.

od braku wieku, jeśli ten brak nie przekracza jednego roku (zob. kan. 87, 1031 § 4).

Diakon pracujący w duszpasterstwie w zakresie wykonywania obowiązków swojego urzędu podlega władzy duszpasterza, do którego został wysłany z pomocą. Diakon ten jednak jest nadal alum-nem seminarium, dlatego w tych sprawach, które dotyczą jego ogólnej formacji, podlega władzy seminaryjnej. Stąd wniosek, że władze seminaryjne muszą interesować się takim diakonem nie tylko żądając odpowiedniej o nim opinii od proboszcza czy innego kapłana, któremu służył pomocą w pracy duszpasterskiej, lecz także utrzymując z nim bezpośredni kontakt, np. odwiedzając go, interesując się warunkami jego pracy, wzywając go do seminarium na dzień skupienia itp.

Po odbyciu stażu duszpasterskiego zgodnie z wytycznymi biskupa lub wyższego przełożonego diakon powinien wrócić do seminarium duchownego. Przyjęcie przez niego święceń prezbiteratu od strony formalnej musi być poprzedzone dopuszczeniem w poczet kandydatów do kapłaństwa zgodnie z przepisem kan. 1034 § 1. Wynika to ze słów kan. 1032 § 2: *antequam ad presbyteratum promoveatur*. Wypadałoby z diakonami po stażu duszpasterskim urządzić serię spotkań celem utrwalenia ich doświadczeń duszpasterskich, przedyskutowania problemów, jakie przywieźli z terenu, wyjaśnienia wątpliwości z zakresu praktyki duszpasterskiej. W końcu muszą oni odbyć pięciodniowe rekolekcje (kan. 1039).

Zakończenie

Nie ulega wątpliwości, że w Kodeksie Jana Pawła II można odczytać głęboką troskę Kościoła, aby formacja duszpasterska przyszłych kapłanów otrzymała wysoką rangę. Troska ta zrodziła się z odczuwanej potrzeby owocniejszego realizowania w dzisiejszym świecie misji nauczania, uświęcania i kierowania ludem Bożym. Przyszły duszpasterz musi nauczyć się umiejętności duszpasterzowania zgodnie z potrzebami Kościoła dzisiejszego nie gdzie indziej, tylko w seminarium duchownym, w czasie swoich sześcioletnich studiów. Kapłan opuściwszy seminarium może zdobyć doświadczenie duszpasterskie, udoskonalić metody pracy duszpasterskiej, wzmocnić zapał do tej pracy, jednakże zasadniczą formację duszpasterską musi nabyć pozostając pod bezpośrednim wpływem przełożonych, wychowawców i profesorów seminaryjnych, ustanowionych przez biskupa ewentualnie przez wyższego przełożonego zakonnego.

Umiejętność duszpasterzowania, jaką przyszły duszpasterz ma wynieść z seminarium duchownego, ma stanowić nie rzemiosło, lecz formację, nie zawód, lecz misję. Kościół pragnie, aby kapłan

szedł do ludu zdobywszy ogólną kulturę odpowiadającą potrzebom miejsca i czasu oraz otrzymawszy obszerną i solidną znajomość nauk świętych; aby dzięki wykształceniu zdobytemu w seminarium mógł wzmocnić i ożywić swoją wiarę oraz głosić i bronić naukę Ewangelii, uświęcać i prowadzić do zbawienia współczesny lud Boży w sposób odpowiedni i przystosowany do mentalności epoki.

Na formację duszpasterską alumna ma wpływ wiele czynników. Prawodawca kodeksowy pragnie, aby wszystko w seminarium ukierunkowywało alumna do celu duszpasterskiego, przede wszystkim zaś specjalny program duszpasterski, mądrze ułożony, realizowany przez odpowiedzialnych i doświadczonych wykładowców. Prawodawca ten idzie jeszcze dalej: nakazuje, aby do kapłańskiej pracy duszpasterskiej alumn przygotował się poprzez wakacyjną praktykę duszpasterską oraz specjalny staż duszpasterski na stanowisku diakona. Ten ostatni nakaz jest nowy, jednakże nawiązuje do pozytywnego prawa Bożego i rzeczywistości istniejącej w Kościele starożytnym.

De pastorali institutione alumnorum in seminario iuxta novum Codicem Iuris Canonici

Distinguitur institutio pastoralis indirecta et institutio stricte pastoralis. Licet universa alumnorum in seminario formatio pastoraalem finem persequatur, institutio stricte pastoralis in eodem ordinetur, qua alumni principia et artes addiscant quae, attentis quoque loci ac temporis necessitatibus, ad ministerium Dei populum docendi, sanctificandi et regendi exercendum pertineant. Ut apostolatus exercendi artem in opere ipso etiam addiscant, alumni, studiorum curriculo decurrente, praesertim vero feriarum tempore, praxi pastoralis inchoent per opportunas, sub moderamine semper sacerdotis periti, exercitationes. Post expletum studiorum curriculum, diaconus per tempus congruum, ab Episcopo vel a Superiore maiore competenti definiendum, in cura pastoralis partem habeat, diaconalem exercens ordinem, antequam ad presbyteratum promoveatur.